

Міністерство внутрішніх справ України
Харківський національний університет внутрішніх справ

ФОМЕНКО МАРИНА ВАСИЛІВНА

УДК 343.41

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА
ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЗАКОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ
ПРОФСПЛОК, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГРОМАДСЬКИХ
ОРГАНІЗАЦІЙ (СТ. 170 КК УКРАЇНИ)**

12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2017

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Харківському національному університеті внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ України.

Науковий керівник –

доктор юридичних наук, професор,
Заслужений працівник освіти України
Литвинов Олексій Миколайович,
Харківський національний університет
внутрішніх справ, завідувач кафедри
кримінального права і кримінології
факультету №1.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, доцент
Павликівський Віталій Іванович,
Харківський економіко-правовий
університет, завідувач кафедри
кримінально-правових дисциплін та
адміністративного права;

кандидат юридичних наук, доцент
Лень Валентин Валентинович,
ДВНЗ «Національний гірничий
університет», професор кафедри
кримінального права та кримінології.

Захист відбудеться 3 листопада 2017 року о 9.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.700.03 у Харківському національному університеті внутрішніх справ (61080, м. Харків, пр. Льва Ландау, 27).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ (61080, м. Харків, пр. Льва Ландау, 27).

Автореферат розісланий 27 вересня 2017 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Д. Ю. Кондратов

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Україна, здобувши на зламі тисячоліть незалежність, отримала історичний шанс на утвердження власної державності, заснованої на найбільш прогресивних цивілізаційних засадах: демократизмі, ліберальному устрої, гуманістичній домініанті публічного адміністрування і суспільного розвитку загалом. Цілком зрозуміло, що посттоталітарний транзит нашої держави не міг бути і не є швидким. Він сповнений протиріч фундаментального характеру, адже мова йде не просто про перехід від однієї політичної й економічної системи до іншої; а про трансформацію світоглядів, про антропологічну генезу, строки плину якої вимірюються не календарним часом, а характером та інтенсивністю відтворення новітніх сенсоутворюючих начал життєдіяльності. Цей рух соціальної матерії не залишає осторонь жодну зі сфер суперечливого буття. Важливо усвідомити: трансформації у них мають відбуватися не по чергово, а одночасно, синхронно. У цьому контексті звертає на себе увагу гострота проблеми недостатньої захищеності, гарантованості соціальних, трудових, громадянських прав в нашій державі, а надто права на свободу об'єднань. Ця проблема має глибинні історичні коріння, проте найбільш яскраво проявилась у період масових акцій протесту народу України протягом листопада 2013 – лютого 2014 рр., коли широкої поширеності набули факти перешкодження законній діяльності професійних спілок, політичних партій і громадських організацій.

Об'єднання громадян відіграють важливу роль у розбудові правової соціальної держави. Їх належна правова охорона є однією з базових умов прогресивного поступу українського суспільства в цілому. В структурі існуючих правових гарантій належної реалізації права громадян на об'єднання чільне місце посідає кримінально-правова норма, зафіксована у ст. 170 КК України «Перешкодження законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій». Втім, правозастосовна практика за нею практично відсутня: щороку на судовий розгляд спрямовується в середньому 1–2 кримінальних провадження за цієї статтею. Не в останню чергу це зумовлено недосконалою конструкцією складу злочину, труднощами у тлумаченні його змісту та, як наслідок, проблемами із кваліфікацією й доказуванням.

Кримінально-правові проблеми протидії злочинам проти виборчих, трудових та інших особистих прав громадян висвітлювались у працях Ю. В. Александрова, П. П. Андрушка, М. І. Бажанова, П. С. Берзіна, Р. С. Вереси, Ю. В. Городецького, О. М. Готіна, В. К. Грищука, Н. О. Гуторової, О. О. Дудорова, В. П. Ємельянова, І. О. Зінченко, Д. Ю. Кондратова, М. Й. Коржанського, Я. О. Лантінова, О. М. Литвинова, С. Я. Лихової, М. В. Мазура, П. С. Матишевського, М. І. Мельника, М. І. Мірошника, М. О. Мягкова, Ю. В. Орлова, В. І. Павликівського, П. І. Салія, О. С. Сотули, В. Я. Тація, В. П. Тихого, А. Н. Трайніна, В. І. Тютюгіна, Є. В. Фесенка, М. І. Хавронюка та інших дослідників. Визнаючи істотний вклад цих учених у розробку як фундаментальних, так і прикладних аспектів кримінально-правової протидії злочинам зазначеної категорії, слід все ж зауважити на відсутності комплексних монографічних робіт, присвячених кримінально-правовій характеристиці перешкодження законній

діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій. Наявні напрацювання з цього питання мають здебільшого фрагментарний характер і системно не вирішують комплекс теоретичних проблем складу злочину, передбаченого ст. 170 КК України та відповідної правозастосовної практики.

Таким чином, тема дисертаційного дослідження є актуальною та перспективною в науковому плані.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження узгоджується з пп. 5.3, 5.15 Пріоритетних напрямів наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на період 2016–2019 років, схвалених рішенням Вченої ради Харківського національного університету внутрішніх справ від 24 квітня 2015 року, а також відповідає комплексній темі наукових досліджень кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ на 2014–2018 роки «Протидія злочинності кримінально-правовими та кримінологічними засобами» (номер державної реєстрації 0113U008195). Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Харківського національного університету внутрішніх справ від 22 грудня 2015 року (протокол № 13).

Мета і задачі дослідження. *Метою* дослідження є надання комплексної кримінально-правової характеристики складу злочину, передбаченого ст. 170 КК України, та формування на цій основі пропозицій з його удосконалення і рекомендацій щодо кваліфікації.

Для досягнення мети дослідження було поставлено такі *задачі*:

- встановити наявність, описати та пояснити підстави криміналізації перешкоджання законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій;
- проаналізувати принципи криміналізації перешкоджання законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій;
- охарактеризувати об'єкт та потерпілого від злочину, передбаченого ст. 170 КК України;
- надати характеристику об'єктивній стороні складу злочину, передбаченого ст. 170 КК України;
- розглянути суб'єктивні ознаки складу злочину, передбаченого ст. 170 КК України;
- сформувати та пояснити критерії відмежування складу злочину, передбаченого ст. 170 КК України, від складів адміністративних правопорушень;
- дослідити особливості розмежування складу злочину, передбаченого ст. 170 КК України, із суміжними складами злочинів, та сформувати на цій основі науково-практичні рекомендації щодо застосування кримінального закону;
- визначити недоліки та розробити пропозиції щодо удосконалення чинної редакції ст. 170 КК України.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері кримінально-правової охорони виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина.

Предметом дослідження є кримінально-правова характеристика перешкоджання законній діяльності професійних спілок, політичних партій,

громадських організацій (ст. 170 КК України).

Методи дослідження. Методологічна основа дисертаційного дослідження сформована на засадах комплексного застосування філософських, загальнонаукових та спеціально-наукових методів пізнання. Оперування діалектичним методом дозволило обґрунтувати суспільну небезпечність перешкоджання законній діяльності профспілок, політичних партій, громадських організацій як підстави його криміналізації (підрозділ 1.1), визначити юридично значущі особливості співвідношення груп суспільних відносин при дослідженні об'єкта злочину, передбаченого ст. 170 КК України (пункт 2.1.1), а також дослідити проблемні питання відмежування та розмежування складу цього злочину зі складами інших правопорушень (підрозділи 3.1, 3.2). Формально-логічні прийоми пізнання (гіпотеза, аналіз, синтез, дедукція, індукція) використовувались на кожному етапі й щодо кожної складової предмету дослідження при конструюванні його композиції, з'ясуванні змісту окремих категорій, формуванні понять, суджень, висновків, зокрема щодо підстав та принципів криміналізації (підрозділи 1.1, 1.2), об'єкта й потерпілого від злочину, передбаченого ст. 170 КК України (пункт 2.1.1), змісту, видів, а також моменту закінчення суспільно небезпечного діяння у складі цього злочину, його суб'єктивних ознак (пункт 2.1.1, підрозділ 2.2), правил відмежування та розмежування із суміжними складами (підрозділи 3.1, 3.2). Метод статистичного спостереження було використано для аналізу рівня й динаміки злочинів, передбачених ст. 170 КК України, при обґрунтуванні підстав його криміналізації (підрозділ 1.1). Соціологічне опитування дозволило виявити основні правозастосовні проблеми, з якими стикаються слідчі Національної поліції щодо кваліфікації цього злочину (підрозділи 1.2, 2.1, 3.2), а збирання експертних оцінок сприяло обґрунтуванню тези про його високу латентність (підрозділ 1.1) Контент-аналізу були піддані вироки та судові ухвали у справах та провадженнях про злочини, передбачені ст. 170 КК України, а також повідомлення засобів масової інформації про їх вчинення (підрозділи 2.1, 2.2, 3.2). Юридико-догматичний метод був використаний для з'ясування конструктивних особливостей перешкоджання законній діяльності профспілок, політичних партій, громадських організацій, а також тлумачення законодавчих категорій, встановлення юридично значущого співвідношення між ними (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2); системно-структурний метод – для виявлення взаємозв'язків складу злочину, передбаченого ст. 170 КК України, із суміжними складами (підрозділ 3.2).

Емпіричну базу дослідження склали матеріали 45 кримінальних справ (проваджень), порушених (відкритих) за ознаками складів злочинів, передбачених ст. 170 КК України; дані державної статистичної звітності – Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ, Державної судової адміністрації України; експертні оцінки 54 керівників (голів і їх заступників) профспілок підприємств та організацій Київської, Миколаївської, Харківської та Херсонської областей, 38 керівників і заступників керівників місцевих осередків політичних партій у тих же областях, а також 80 директорів та заступників директорів приватних підприємств Дніпропетровської, Харківської, Херсонської областей; результати опитування 240 слідчих підрозділів досудового розслідування Головних управлінь (управлінь) Національної поліції у Дніпропетровській,

Закарпатській, Київській, Кіровоградській, Полтавській, Харківській, Херсонській областях.

Правовою основою дослідження є Конституція України, нормативно-правові акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Президента України тощо.

Наукова новизна одержаних результатів. Вперше в Україні на дисертаційному рівні надана комплексна кримінально-правова характеристика перешкоджанню законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій. Основні положення, які складають новизну дослідження, полягають в тому, що:

вперше:

– надано науковий опис і пояснення системи підстав криміналізації перешкоджання законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій, внаслідок чого обґрунтована необхідність існування та подальшого удосконалення кримінально-правової заборони, сформульованої у ст. 170 КК України;

– досліджено принципи криміналізації перешкоджання законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій, в результаті чого встановлено відповідність кримінально-правової норми, передбаченої ст. 170 КК України, принципам конституційної адекватності та домірності позитивних результатів і негативних наслідків та виявлено порушення принципів економії кримінальної репресії, здійсненності кримінального переслідування й відсутності прогалин; запропоновано зміни і доповнення до ст. 170 КК України, спрямовані на забезпечення дотримання всіх принципів криміналізації;

– здійснено відмежування складу злочину, передбаченого ст. 170 КК України, від складів адміністративних правопорушень та доведено, що провідними в системі відмежувальних ознак є об'єктивна перешкоджаюча властивість діяння і спрямованість умислу винного на зміну чи припинення діяльності профспілки, політичної партії, громадської організації, їх органів;

удосконалено:

– розуміння родового об'єкта злочинів, передбачених Розділом V Особливої частини КК України, як суспільних відносин, що становлять спосіб спільного, взаємозалежного буття соціальних суб'єктів (фізичних та юридичних осіб, їх груп), який виражається у взаємозв'язку між ними на підставі окремих соціально-економічних, політичних, культурних (духовних) та громадянських прав і свобод;

– наукове бачення основного безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст. 170 КК України, під яким запропоновано визнати суспільні відносини, що виражаються в актуальному взаємозв'язку між соціальними суб'єктами на підставі права професійних спілок, політичних партій, громадських організацій на вільну діяльність;

– наукове положення про потерпілого від злочину, передбаченого ст. 170 КК України, як обов'язкової об'єктивної ознаки його складу: ним може бути професійна спілка, політична партія, громадська організація або їх органи як соціальні суб'єкти; вони мають бути: а) створеними, тобто у відповідності до чинного законодавства пройти процедуру легітимації; та б) фактично здійснювати законну діяльність;

– характеристика перешкоджання як суспільно небезпечного діяння, передбаченого ст. 170 КК України, що полягає у спрямованому на зміну чи припинення соціальної діяльності фізичному та/або інформаційному впливі на її суб'єктів та/або вчинювані ними заходи, внаслідок якого завдається безпосередня шкода правам, свободам та законним інтересам як самих суб'єктів такої діяльності, так й інших осіб, пов'язаних з ними чи їх діяльністю;

дістало подальший розвиток:

– наукове вчення про суспільні відносини як об'єкт злочину; доведено, що соціальна природа людини зумовлює сприйняття суспільних відносин не лише як специфічної форми колективної діяльності, а й як вираз її сутності; через суспільні відносини відбувається соціальна інтеграція, через них і в них відбувається ідентифікація людини, забезпечення її приналежності; аналітична категорія «суспільні відносини» структурно синтезує весь спектр можливих соціальних цінностей, включаючи саму людину, а також інші соціальні суб'єкти і похідні від них утворення (права, свободи, блага тощо);

– комплексне розуміння змісту інтелектуального й волевого моментів умислу при вчиненні злочину, передбаченого ст. 170 КК України, комбінація характеристик яких вимагає усвідомлення та передбачення не лише характеру і значення факту порушення винним конкретного права профспілки, політичної партії чи громадської організації, а й віддаленого негативного соціального результату для діяльності цих об'єднань від такої діяльності, бажання чи допущення його настання;

– наукове положення про ознаки суб'єкта злочину, передбаченого ст. 170 КК України, які де-юре визначають його як загального, де-факто, у системно-правовому зв'язку диспозиції і санкції цієї статті, – як спеціального – особа, яка для вчинення злочину має використовувати свою посаду за місцем роботи або фактичні можливості певної діяльності з цією ж метою; обґрунтовано необхідність доповнення цієї статті кваліфікуючою ознакою – вчинення злочину службовою особою шляхом використання свого службового становища;

– знання про особливості кваліфікації злочину, передбаченого ст. 170 КК України, при його розмежуванні із суміжними складами злочинів, передбачених ст.ст. 157, 161, 340, 344, 346 КК України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки та пропозиції, які містяться у дисертації, можуть бути використані:

– у науково-дослідній сфері – для подальшої розробки наукових положень про кримінально-правову охорону виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина (Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у діяльність Кримінологічної асоціації України від 15 травня 2017 року);

– у правотворчості – для надання пропозицій щодо вдосконалення чинної редакції ст. 170 КК України;

– у правозастосовній діяльності – для надання рекомендацій щодо кваліфікації злочину, передбаченого ст. 170 КК України;

– у навчальному процесі – при викладанні дисципліни «Кримінальне право», похідних від неї спеціальних курсів у вищих навчальних закладах й факультетах юридичного спрямування, а також при написанні монографій, підручників,

посібників (Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження в освітній процес Харківського національного університету внутрішніх справ від 25 травня 2017 року).

Апробація результатів дисертації. Дослідження обговорювалось на засіданнях кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ. Його результати оприлюднені на науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених» (м. Харків, 17 травня 2016 р.), «Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції» (м. Харків, 31 березня 2016 р.), «Актуальні проблеми сучасної науки і правоохоронної діяльності» (м. Харків, 17 травня 2017 р.).

Публікації. Основні положення дисертації викладено у восьми наукових працях, у тому числі чотирьох наукових статтях, опублікованих у наукових виданнях України, визнаних фаховими з юридичних наук, одній статті, опублікованій у науковому виданні іноземної держави, та трьох тезах наукових доповідей.

Структура та обсяг дисертації зумовлена постановленою метою і задачами дослідження. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, що містять 6 підрозділів і два пункти, висновків, списку використаних джерел (249 найменувань) і 2 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 228 сторінок, із них основний текст займає 187 сторінок, список використаних джерел – 24 сторінки, додатки – 6 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації, визначається її зв'язок з планами наукових досліджень та описується рівень наукової розробленості, визначаються об'єкт, предмет, мета, задачі дослідження, його методологічні й методичні засади, основні складові наукової новизни, відомості щодо їх апробації.

Розділ 1 «Підстави та принципи криміналізації перешкодження законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій» складається з двох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Підстави криміналізації перешкодження законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій»* встановлена наявність та здійснено аналіз таких підстав криміналізації перешкодження законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій, як його суспільна небезпечність, відносна поширеність, необхідність існування кримінально-правової гарантії та виконання державою міжнародно-правових зобов'язань. Суспільна небезпечність злочину, передбаченого ст. 170 КК України, проявляється у його здатності заподіювати істотну шкоду суспільним відносинам, що формуються у сфері реалізації права на об'єднання людей для захисту своїх прав, свобод, законних інтересів. Ця шкода має бінарний характер, який виражається як на індивідуальному (особистісному), так і груповому, загальносоціальному рівнях. Акцентовано увагу на високій латентності злочину, передбаченого ст. 170 КК України, причинами чого є: а) недоліки складу злочину й

відсутність належного наукового забезпечення правозастосування; б) релятивізм в оцінці суспільної небезпечності перешкоджання законній діяльності профспілок, політичних партій і громадських організацій; в) політизованість та корумпованість правоохоронних і судових органів України.

У підрозділі 1.2 «Принципи криміналізації перешкоджання законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій» доведено, що криміналізація зазначеного злочину відповідає принципам конституційної адекватності, а також домірності позитивних результатів і негативних наслідків криміналізації. В той же час наявні конструктивні особливості юридичного складу злочину, передбаченого ст. 170 КК України, вказують на порушення принципів здійсненості кримінального переслідування, правової визначеності, економії кримінальної репресії. Встановлено також і порушення принципів системно-правової несуперечності та відсутності прогалин у кримінально-правовому регулюванні в таких аспектах: а) відсутність кримінальної відповідальності за перешкоджання створенню вказаних об'єднань; б) відсутність диференціації кримінальної відповідальності в залежності від групових форм злочинної поведінки, а також вчинення злочину спеціальним суб'єктом – службовою особою; в) незабезпеченість кримінально-правовим захистом діяльності громадських спілок, релігійних організацій та релігійних об'єднань; г) необґрунтоване виділення в окрему категорію потерпілих профспілок, які є різновидом громадських організацій.

Розділ 2 «Юридичний аналіз складу злочину, передбаченого ст. 170 КК України» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Кримінально-правова характеристика об'єктивних ознак складу злочину, передбаченого ст. 170 КК України» виділено два пункти. У пункті 2.1.1 «Об'єкт та потерпілий від злочину, передбаченого ст. 170 КК України» наведено додаткові аргументи на користь обґрунтованості концепції суспільних відносин як об'єкта злочину. На підставі критичного аналізу існуючих в науці підходів до визначення родового об'єкта злочинів, передбачених статтями розділу V Особливої частини КК України, запропоновано під ним розуміти групу суспільних відносин, які становлять спосіб спільного, взаємозалежного буття соціальних суб'єктів (фізичних та юридичних осіб, їх груп), що виражається у взаємозв'язку між ними на підставі окремих соціально-економічних, політичних, культурних (духовних) та громадянських прав і свобод.

Основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 170 КК України, визнано суспільні відносини, що виражаються в актуальному взаємозв'язку між соціальними суб'єктами на підставі права професійних спілок, політичних партій, громадських організацій на вільну діяльність. Додатковим обов'язковим безпосереднім об'єктом – суспільні відносини, що виникають, існують, змінюються: 1) у зв'язку з реалізацією громадянином прав на працю, на страхові вимоги – при перешкодженні законній діяльності професійних спілок; 2) у зв'язку з реалізацією громадянином права на представницьке управління державними і муніципальними справами – при перешкодженні законній діяльності політичних партій. Додатковий обов'язковий об'єкт перешкоджання законній діяльності громадських організацій визначається в кожному разі окремо з огляду на широту спектру статутної діяльності цих об'єднань в Україні.

Встановлено, що потерпілий є обов'язковою об'єктивною ознакою складу злочину, передбаченого ст. 170 КК України. Згідно з чинною редакцією останньої ним може бути професійна спілка, політична партія, громадська організація або їх органи.

З позицій *de lege ferenda* обґрунтована доцільність визнання основним безпосереднім об'єктом досліджуваного злочину також і тих суспільних відносин, що виражаються в актуальному взаємозв'язку між соціальними суб'єктами на підставі права громадян на об'єднання. Його складовими є: а) право на створення об'єднань; б) право на участь у них (право вступу у вже існуючі об'єднання, на діяльність у їх складі); в) право утримуватись від вступу в об'єднання; г) право вільного виходу з їх складу. У зв'язку з цим запропоновано криміналізувати діяння щодо: а) перешкоджання створенню громадських об'єднань, політичних партій, релігійних організацій, їх органів та об'єднань; б) перешкоджання входженню до них чи вільному виходу з них; в) примушування до входу чи виходу з політичної партії, громадського об'єднання чи релігійної організації, їх органів або об'єднань.

У пункті 2.1.2 «Об'єктивна сторона складу злочину, передбаченого ст. 170 КК України» встановлено, що склад злочину, передбачений ст. 170 КК України, є формальним. Зміст суспільно небезпечного діяння виражається у перешкоджанні соціальній діяльності, під яким, на підставі логіко-семантичного та морфологічного аналізу, запропоновано розуміти спрямований на зміну чи припинення такої діяльності фізичний та/або інформаційний (в тому числі й через видання правозастосовних, розпорядчих та інших правових актів, а також технічного втручання в комп'ютерні мережі тощо) вплив на її суб'єктів та/або вчинювані ними заходи, внаслідок якого завдається безпосередня шкода правам, свободам та законним інтересам як самих суб'єктів такої діяльності, так і інших осіб, пов'язаних з ними чи їх діяльністю. Перешкоджання (вплив через заподіяння шкоди), на відміну від втручання, завжди є протиправним діянням. У зв'язку з цим аргументовано, що вказівка на законність діяльності у диспозиції ст. 170 КК України є зайвою.

У залежності від основних груп суб'єктивних прав професійних спілок, політичних партій та громадських організацій, які забезпечуються їх правом на вільну діяльність, виділено та охарактеризовано 30 видів перешкоджання (при цьому їх перелік не є вичерпним). Встановлено, що перешкоджання законній діяльності професійних спілок, політичних партій та громадських організацій може вчинятися як у формі суспільно небезпечної дії, так і бездіяльності. Обґрунтовано доцільність визнання суспільно небезпечним (у контексті ст. 170 КК України) перешкоджання лише статутній діяльності зазначених об'єднань.

Доведено, що не будь-які діяння щодо порушення прав профспілок, політичних партій, громадських організацій можна розглядати як суспільно небезпечне діяння в контексті ст. 170 КК України, а лише такі, в яких правопорушення є елементом перешкоджання, тобто не є самоціллю, а передбачає більш віддалену мету впливу на статутну діяльність профспілок, політичних партій, громадських об'єднань, а також має об'єктивну здатність такого впливу.

Відстоюється думка, що цей злочин слід вважати закінченим з моменту, коли відбулося порушення прав профспілок, політичних партій, громадських організацій

(або ж унеможливлено виконання обов'язку) незалежно від того, чи вдалося досягти віддалених цілей перешкоджання – змінити або припинити їх діяльність. Доки фактично не буде порушено прав цих об'єднань злочин не можна вважати закінченим. Фактичність порушення означає настання юридичного факту, який дійсно, реально унеможливорює або суттєво ускладнює можливість реалізувати профспілкою, політичною партією, громадською організацією свого суб'єктивного права чи виконання юридичного обов'язку згідно з вільним волевиявленням їх представників у межах статутної діяльності. Момент закінчення перешкоджання статутній діяльності профспілки, політичної партії, громадської організації (громадського об'єднання), їх органів визначається в кожному випадку окремо, виходячи зі: а) змісту суб'єктивного права об'єднання, яке порушується; б) стану конкретного правореалізаційного процесу; в) характеру, спрямованості суспільно небезпечних діянь щодо порушення суб'єктивного права об'єднання, використовувані способи; г) наявності юридичного факту порушення такого права.

Місце, час, спосіб, обстановка, знаряддя та засоби перешкоджання законній діяльності профспілки, політичної партії чи громадської організації є факультативними ознаками об'єктивної сторони складу злочину та на кваліфікацію вчиненого за ознаками ст. 170 КК України не впливають.

Ґрунтуючись на аналізі стану правової і політичної культури населення України, а також підстав і принципів криміналізації, доводиться доцільність диференціації кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ст. 170 КК України повторно та за попередньою змовою групою осіб.

Обґрунтована необхідність розширення меж кримінально-правової заборони у вказаній статті та надана кримінально-правова характеристика суспільно небезпечних діянь з позицій *de lege ferenda* щодо: а) перешкоджання створенню громадських об'єднань, політичних партій, релігійних організацій, їх органів та об'єднань; б) перешкоджання входженню до них чи вільному виходу з них; в) примушування до входу чи виходу з політичної партії, громадського об'єднання чи релігійної організації, їх органу або об'єднання.

У підрозділі 2.2 «Кримінально-правова характеристика суб'єктивних ознак складу злочину, передбаченого ст. 170 КК України» встановлено, що перешкоджання законній діяльності профспілок, політичних партій, громадських організацій може бути вчинене лише умисно. Враховуючи складний характер діяння у виді перешкоджання, доведено, що умисел може бути як прямим, так і непрямым. Його інтелектуальний момент передбачає усвідомлення винним: 1) характеру свого діяння, а саме того, що: а) існує конкретна професійна спілка, політична партія, громадська організація; б) вона має намір реалізувати певне свої право або ж така реалізація вже відбувається; в) дії чи бездіяльність винного втручаються у систему актуальної (наявної) чи перспективної (планованої) статутної діяльності зазначених об'єднань, впливають на одну чи декілька з її складових; 2) соціально-правового значення свого діяння, а саме його протиправності й соціально деструктивної властивості щодо статутної діяльності професійної спілки, політичної партії, громадської організації. Оскільки перешкоджання є радше властивістю діяння, аніж специфічним діянням як таким, то й усвідомленням винним має охоплюватись саме така соціально деструктивна властивість діяння, спрямованого на об'єднання. Також

інтелектуальний момент умислу охоплює у єдності: 1) передбачення того, що своїми діями винний порушує права конкретної (а не абстрактної) професійної спілки, політичної партії чи громадської організації; 2) передбачення того, що таке правопорушення об'єктивно здатне негативно вплинути на статутну діяльність професійної спілки, політичної партії чи громадської організації, змінивши або припинивши її. Умисел може бути як конкретизованим, так і неконкретизованим щодо остаточного соціального результату порушення прав зазначених об'єднань, при збереженні усвідомлення здатності здійснити реальне перешкоджання.

У разі відсутності усвідомлення та передбачення пролонгованого соціально деструктивного ефекту від порушень винним прав професійної спілки, політичної партії чи громадської організації у його проекції на їх статутну діяльність (у виді соціального результату, який полягає у її зміні чи припиненні) кримінальна відповідальність за ст. 170 КК України виключається. Сформовано перелік обставин, які можуть свідчити про спрямованість умислу винного на перешкоджання діяльності цих об'єднань, тобто про усвідомлення й передбачення ним перешкоджаючої властивості своїх діянь.

Вольовий момент прямого умислу при перешкоджанні законній (статутній) діяльності професійної спілки, політичної партії чи громадської організації характеризується двома обов'язковими складовими: 1) бажанням винного досягти необхідної безпосередньої мети свої діянь у виді порушення права конкретної профспілки, політичної партії, громадського об'єднання як такого; 2) бажанням винного досягти віддаленої мети перешкоджання – його соціально негативного результату у виді зміни чи припинення статутної діяльності зазначених об'єднань. Вольовий же момент непрямого умислу при перешкоджанні законній (статутній) діяльності професійної спілки, політичної партії чи громадської організації обов'язково має охоплювати бажання порушити їх права. При цьому щодо віддаленого результату такого порушення – створення фактичних перепон статутній діяльності (її зміна або припинення) професійної спілки, політичної партії чи громадської організації, таке бажання відсутнє, але зберігається його усвідомлення й передбачення.

Суб'єкт злочину, передбаченого ст. 170 КК України, – загальний. Наведено додаткові аргументи на користь встановлення 16-річної нижньої межі віку кримінальної відповідальності за цей злочин. Відстоюється думка про недостатню обґрунтованість санкції ст. 170 КК України, яка обов'язковим додатковим покаранням передбачає позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, що у правозастосовному аспекті фактично формує додаткові вимоги до суб'єкта злочину: він має бути працевлаштованим, використати свою посаду для вчинення злочину або займатися певною діяльністю і використати її з цією ж метою. У зв'язку з цим запропоновано внести відповідні зміни до санкції ст. 170 КК України щодо усунення обов'язковості додаткового покарання. Ч. 2 ст. 170 КК України запропоновано доповнити такою додатковою кваліфікуючою ознакою, як вчинення цього злочину службовою особою з використанням службового становища, у санкції якої передбачити додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю.

Розділ 3 «Відмежування складу злочину, передбаченого ст. 170 КК

України, від складів адміністративних правопорушень та розмежування із суміжними складами злочинів» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Відмежування складу злочину, передбаченого ст. 170 КК України, від складів адміністративних правопорушень» надається характеристика спільних та відмежувальних ознак юридичних складів правопорушень, передбачених ст. 170 КК України та ст.ст. 41-1, 41-3, 212-3, 212-11, 212-12, 212-17 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Обґрунтовується, що одним з провідних критеріїв відмежування злочину, передбаченого ст. 170 КК України, від адміністративних правопорушень є перешкоджаюча властивість діяння як об'єктивна ознака, що передбачає його спрямованість (і відповідна об'єктивна здатність) на досягнення віддаленого соціально негативного результату у виді суттєвої зміни чи припинення діяльності профспілки, політичної партії, громадської організації чи їх органів через порушення їх прав. Наявність такої властивості в кожному разі має встановлюватись окремо, з огляду на спосіб, обстановку, тривалість впливу на суб'єкта, з яким пов'язана діяльність профспілки, політичної партії чи громадської організації, або ж на їх діяльність як таку.

Відстоюється думка, що важливим відмежувальним критерієм зазначених правопорушень є зміст інтелектуального моменту умислу винного. При вчиненні злочину, передбаченого ст. 170 КК України, на відміну від адміністративних правопорушень зі спільними об'єктивними ознаками, він усвідомлює наявність перешкоджаючої властивості свого діяння по відношенню до статутної діяльності профспілки, політичної партії, громадської організації чи їх органів, яке не обмежується виключно порушенням їх прав, а здатне тягнути за собою суттєву зміну чи припинення їх діяльності.

Підрозділ 3.2. «Розмежування складу злочину, передбаченого ст. 170 КК України, із суміжними складами злочинів» присвячений кримінально-правовому аналізу спільних та розмежувальних ознак складів злочинів, передбачених ст. 170 та ст.ст. 157, 161, 340, 344, 346, 351 КК України. Розмежування здійснюється за характеристикою безпосереднього об'єкта злочину, об'єктивною перешкоджаючою властивістю суспільно небезпечного діяння щодо діяльності профспілок, політичних партій громадських організацій, а також спрямованості умислу на реалізацію цієї властивості.

На підставі аналізу слідчої й судової практики, а також зважаючи на положення загальної теорії розмежування складів злочинів і їх кваліфікації, надано науковий опис та обґрунтування правил кваліфікації злочинів у випадках конкуренції загальної та спеціальної норм, а також ідеальної і реальної сукупності у відповідних випадках вчинення злочинів передбачених ст. 170 та 157, 161, 340, 344, 346, 351 КК України.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження містить теоретичне узагальнення й нове вирішення наукового завдання, що виявляється у наданні комплексної кримінально-правової характеристики перешкоджанню законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій. Основні висновки полягають у такому:

1. Встановлена наявність та надано науковий опис підстав криміналізації перешкоджання законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій. Доведена наявність суспільної небезпечності, відносної поширеності злочину, передбаченого ст. 170 КК України, а також необхідності існування відповідної кримінально-правової гарантії та виконання державою міжнародно-правових зобов'язань.

2. Проаналізовано принципи криміналізації перешкоджання законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій. Доведено, що при конструюванні норми дотримано принципи конституційної адекватності, а також домірності позитивних результатів і негативних наслідків криміналізації. В той же час законодавцем порушено принципи ненадмірності кримінальної репресії, здійсненості кримінального переслідування, правової визначеності, системно-правової несуперечності та відсутності прогалин.

3. Охарактеризовано об'єкт та потерпілого від злочину, передбаченого ст. 170 КК України. Основним безпосереднім об'єктом цього злочину визнано суспільні відносини, що виражаються в актуальному взаємозв'язку між соціальними суб'єктами на підставі права професійних спілок, політичних партій, громадських організацій на вільну діяльність. Потерпілим, згідно із чинною редакцією ст. 170 КК України, може бути професійна спілка, політична партія, громадська організація або їх органи.

4. Надано характеристику об'єктивній стороні складу злочину, передбаченого ст. 170 КК України. Встановлено та обґрунтовано його конструкцію як формального складу. Зміст суспільно небезпечного діяння полягає у перешкодженні соціальній діяльності, під яким запропоновано розуміти спрямований на зміну чи припинення такої діяльності фізичний та/або інформаційний вплив на її суб'єктів та/або вчинювані ними заходи, внаслідок якого завдається безпосередня шкода правам, свободам та законним інтересам як самих суб'єктів такої діяльності, так і іншим особам, пов'язаним з ними чи їх діяльністю. Відстоюється думка, що перешкоджання лише статутній діяльності вказаних об'єднань формує суспільну небезпечність злочину, передбаченого ст. 170 КК України.

5. Охарактеризовано суб'єктивні ознаки складу злочину, передбаченого ст. 170 КК України. Вина має виключно умисну форму. Надана характеристика інтелектуальному та вольовому моментам умислу. Акцентовано увагу на його спрямованості на досягнення віддаленого соціального результату у виді перешкоджання діяльності профспілки, політичної партії, громадської організації. Суб'єкт цього злочину – загальний. У зв'язку з цим відстоюється думка про недостатню обґрунтованість санкції ст. 170 КК України.

6. Сформовано та пояснено критерії відмежування складу злочину, передбаченого ст. 170 КК України, від складів адміністративних правопорушень, передбачених ст.ст. 41-1, 41-3, 212-3, 212-11, 212-12, 212-17 КУпАП. Відмежування необхідно здійснювати за двома базовими критеріями: 1) об'єктивна перешкоджаюча властивість діяння; 2) спрямованість умислу.

7. Досліджено особливості розмежування складу злочину, передбаченого ст. 170 КК України, із суміжними складами злочинів та сформовано на цій основі науково-практичні рекомендації щодо застосування кримінального закону. Виділено

та здійснено науковий аналіз системи спільних та розмежувальних з досліджуваним складом ознак складів злочинів, передбачених ст.ст. 157, 161, 340, 344, 346 КК України.

8. Розроблено пропозиції щодо удосконалення ст. 170 КК України, яку запропоновано викласти в такій редакції:

«Стаття 170. Перешкоджання реалізації прав на об'єднання та свободу об'єднань»

1. Завідомо незаконне перешкоджання створенню громадських об'єднань, політичних партій та релігійних організацій, входженню до них чи вільному виходу з них, примушування до входу чи виходу з політичної партії, громадського об'єднання чи релігійної організації, їх органів та об'єднань, а так само перешкоджання їх статутній діяльності, –

карається виправними роботами на строк до двох років або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на той самий строк.

2. Те саме діяння, якщо воно вчинене повторно, за попередньою змовою групою осіб або службовою особою з використанням свого службового становища, –

карається обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Фоменко М. В. Общественная опасность препятствования законной деятельности профессиональных союзов, политических партий, общественных организаций (ст. 170 УК Украины) как основание его криминализации. *Leges et Viata*. 2017. № 5/2 (305). С. 128–131.

2. Фоменко М. В. Характеристика об'єкту перешкоджання законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій (ст. 170 КК України). *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2017. № 2. Том 2. С. 98–102.

3. Фоменко М. В. Принципи криміналізації перешкоджання законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій (ст. 170 КК України). *Форум права: електрон. наук. фахове вид.* 2017. № 2. С. 130–135. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_2_22.pdf.

4. Фоменко М. В. Особливості суб'єктивної сторони юридичного складу перешкоджання законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій (ст. 170 КК України). *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2017. № 2 (16). С. 230–238.

5. Фоменко М. В. Зміст перешкоджання як суспільно небезпечного діяння у складі злочину, передбаченого ст. 170 КК України. *Право і суспільство*. 2017. № 3. Ч. 2. С. 214–218.

6. Фоменко М. В. «Перешкоджання» як ознака об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 170 КК України // Актуальні проблеми сучасної науки в

дослідженнях молодих учених: матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 травня 2016 р.). Харків: ХНУВС, 2016. С. 184–186.

7. Фоменко М. В. Корупційні механізми перешкоджання законній діяльності політичних партій // Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції: зб. тез доп. V Міжнар. наук.практ. конф. (м. Харків, 31 березня 2017 р.)/МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Кримінол. асоц. України. Харків: ХНУВС, 2017. С. 191–192.

8. Фоменко М. В. Характеристика міжнародно-правової підстави криміналізації перешкоджання законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій (ст. 170 КК України) // Актуальні проблеми сучасної науки і правоохоронної діяльності: зб. тез доп. V Міжнар. наук.практ. конф., (Харків, 17 трав. 2017 р.)/МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2017. С. 162–165.

АНОТАЦІЇ

Фоменко М. В. Кримінально-правова характеристика перешкоджання законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій (ст. 170 КК України). – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» (081 – Право). – Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2017.

Дисертацію присвячено комплексній кримінально-правовій характеристиці перешкоджання законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій.

У роботі встановлено, надано науковий опис і пояснення підставам та принципам криміналізації перешкоджання законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій.

Надано характеристику об'єкту та потерпілому від злочину, передбаченого ст. 170 КК України. Здійснено аналіз ознак об'єктивної сторони складу цього злочину, а також його суб'єкта та суб'єктивної сторони. Розроблено пропозиції щодо удосконалення положень ст. 170 КК України.

У роботі здійснено відмежування складу злочину, передбаченого ст. 170 КК України, від складів адміністративних правопорушень.

В дисертації розвинене наукове знання про особливості кваліфікації злочину, передбаченого ст. 170 КК України, при його розмежуванні із суміжними складами злочинів, передбачених ст.ст. 157, 161, 340, 344, 346 КК України.

Ключові слова: професійна спілка, політична партія, громадська організація, законна діяльність, перешкоджання, криміналізація, склад злочину, відмежування, розмежування.

Фоменко М. В. Уголовно-правовая характеристика препятствования законной деятельности профессиональных союзов, политических партий,

общественных организаций (ст. 170 УК Украины). – *Квалификационная научная работа на правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук (доктора философии) по специальности 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» (081 – Право). – Харьковский национальный университет внутренних дел, Харьков, 2017.

Диссертация посвящена комплексной уголовно-правовой характеристике препятствования законной деятельности профессиональных союзов, политических партий, общественных организаций.

В работе установлены и проанализированы основания и принципы криминализации препятствования законной деятельности профессиональных союзов, политических партий, общественных организаций. Установлено соответствие содержания нормы ст. 170 УК Украины принципам конституционной адекватности и соразмерности позитивных результатов и негативных последствий наряду с тем, что имеют место нарушения принципов экономии уголовной репрессии, осуществимости уголовного преследования и отсутствия пробелов.

Охарактеризованы объект и потерпевший от преступления, осуществлен анализ признаков объективной стороны состава преступления, а также его субъекта и субъективной стороны. Установлена и обоснована формальная конструкция этого состава преступления. Отстаивается мнение, что только уставная деятельность указанных объединений обуславливает их особое социальное назначение и определяет пределы уголовно-правовой охраны в нормах Раздела V Особенной части УК Украины. Юридическим моментом окончания преступления, предусмотренного ст. 170 УК Украины, следует считать момент нарушения прав профсоюзов, политических партий, общественных объединений независимо от того, удалось ли достичь отдаленного негативного социального результата препятствования по изменению или прекращению их деятельности.

Усовершенствовано понятие препятствования как общественно опасного деяния, предусмотренного в ст. 170 УК Украины, которое заключается в направленном на изменение или прекращение социальной деятельности физическом и/или информационном воздействии на её субъектов и/или осуществляемых ими мероприятий, в результате которого непосредственно нарушаются права, свободы и законные интересы как самих субъектов такой деятельности, так и других лиц, связанных с ними или их деятельностью. Разработаны предложения по усовершенствованию нормы ст. 170 УК Украины.

В работе проведено отграничение состава преступления, предусмотренного ст. 170 УК Украины, от составов административных правонарушений и доказано, что ведущими в системе отграничительных признаков являются объективное препятствующее свойство деяния и направленность умысла виновного на изменение или прекращение деятельности профсоюза, политической партии, общественной организации, их органов.

В диссертации развито научное знание об особенностях квалификации преступления, предусмотренного ст. 170 УК Украины, при его разграничении со смежными составами преступлений, предусмотренных ст.ст. 157, 161, 340, 344, 346 УК Украины.

Ключевые слова: профессиональный союз, политическая партия, общественная организация, законная деятельность, препятствование, криминализация, состав преступления, отграничение, разграничение.

Fomenko M. V. Criminal-legal Characteristic of Preclusion of Legal Activities of Labour Unions, Political Parties, Non-Governmental Organizations (Art. 170 of the Criminal Code of Ukraine). – *The qualification scientific work published as manuscript.*

Thesis for a Candidate Degree in Law (Doctor of Philosophy), Speciality 12.00.08 «Criminal Law and Criminology; Criminal Executive Law» (081 – Law). – Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, 2017.

Dissertation is devoted to a complex criminal-legal characteristic of preclusion of legal activities of labour unions, political parties, non-governmental organizations.

The dissertation draws distinction between *corpus delicti*, provided by the Art. 170 of the Criminal Code of Ukraine, and *corpora delicti* of administrative delinquencies

The dissertation proposes understanding of objective and subjective attributes of *corpus delicti* provided by the Art. 170 of the Criminal Code of Ukraine

The dissertation draws distinction between *corpus delicti*, provided by the Art. 170 of the Criminal Code of Ukraine, and *corpora delicti* of administrative delinquencies.

The dissertation furthers scientific knowledge on peculiarities of qualifying the crime provided by the Art. 170 of the Criminal Code of Ukraine in the part of its differentiation from *corpora delicti* of the crimes provided by the Art. 157, 161, 340, 344, 346 of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: labour union, political party, non-governmental organization, legal activities, preclusion, criminalization, *corpus delicti*, differentiation, delimitation.

Підписано до друку 14.09.2017 р. Папір офсетний. Друк офсетний.
Формат 60x84/16. Умов. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Наклад 100 прим.

Видавець і виготовлювач
Харківський національний університет внутрішніх справ,
пр. Льва Ландау, 27, м. Харків, 61080.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.

Друкарня Харківського національного університету внутрішніх справ
61080, м. Харків, пр. Льва Ландау, 27.